

ACADEMIA REPUBLICII
SOCIALISTE ROMÂNIA

MUZEUL LITERATURII
ROMÂNE

M. EMINESCU

O P E R E

IX

PUBLICISTICĂ 1870 - 1877

ALBINA, FAMILIA, FEDERAȚIUNEA,
CONVORBIRI LITERARE, CURIERUL DE IAȘI

STUDIU INTRODUCȚIV

DE

AL. OPREA

CU 68 DE REPRODUCERI
DUPĂ MANUSCRISE ȘI PUBLICAȚII

1980

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
71021, BUCUREȘTI, CALEA VICTORIEI 125, SECTOR 1

M. EMINESCU

O P E R E

EDIȚIE CRITICĂ ÎNTEMEIATĂ

DE

PERPESCIUS

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
BUCUREȘTI

EDIȚIE CRITICĂ ÎNGRIJITĂ DE UN COLECTIV DE CERCETĂTORI

[15 septembrie 1870]

DIN PERIODICE: 1871

DOMNULUI DUMITRU BRĂȚIANU

Stimate domnule,

Prin articolul d-voastră publicat în no. din 23 iulie a.c. al jurnalului *Românul* ați împrumutat serbării de la Putna acea strălucire pe care prestigiul unui nume și-a unei inteligențe însemnate i-o dă unei fapte neînsemnate chiar.

Dacă însă serbarea s-ar întâmpla într-adevăr ca să aibă acea însemnătate istorică pe care i-o doriți d-voastră, dacă ea ar trebui să însemne piatra de hotar ce desparte pe planul istoriei un trecut nefericit de un viitor frumos, atunci trebuie să constatăm tocmai noi, aranșatorii serbării, cumcă meritul acesta, eroismul acestei idei, nu ni se cuvine nouă. Dacă o generațiune poate avea un merit, e acela de a fi un credincios aginte al istoriei, de a purta sarcinile impuse cu necesitate de locul pe care-l ocupă în lăntuirea timpilor. Și istoria lumii cugetă — deși încet, însă sigur și just: istoria omenirii e desfășurarea cugetării lui Dumnezeu. Numai espresiunea esteroară, numai formularea cugetării și-a faptei constituiesc meritul individului ori al generațiunii, ideea internă a amândurora e latentă în timp, e rezultatul unui lanț întreg de cauze, rezultatul ce atârnă mult mai puțin de voința celor prezinți decât de a celor trecuți.

Cum la zidirea piramidelor, acelor piedici contra pasurilor vremii, fundamentele cele largi și întinse purtau deja în ele intențiunea unei zidiri monumentale care e menită d' a ajunge la o culme, astfel în viața unui popor murea generațiunilor trecute, cari pun fundamentul, conține deja în ea ideea întregului. Este ascuns în fiecare secol din viața unui popor complexul de cugetări cari formează idealul lui, cum în sămburele de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg. Și oare oamenii cei mari ai României nu-i vedem urmărind cu toții, cu mai multă ori mai puțină claritate, un vis al lor de aur, în esință același la toți și în toți timpii? Crepusculul unui trecut apus aruncă prin întunericul secolelor razele lui cele mai frumoase și noi, aginții unei lumi viitoare, nu suntem decât reflexul său.

De aceea, dacă serbarea întru memoria lui Ștefan va avea însemnătate, aceea va fi o dovadă mai mult cumcă ea a fost cuprinsă în sufletul poporului românesc și s-a realizat pentru c-a trebuit să se realizeze; dacă însă va trece neînsemnată, atunci va fi o dovadă cumcă a fost espresiunea unor voințe individuale necrescute din sămburele ideilor prezintului. E o axiomă a istoriei că tot ce e bine e un rezultat al cugetării generale și tot ce e rău e produsul celei individuale. De aceea meritul nostru va consista numai în formularea ideilor și trebuințelor esistente ale poporului, nu în crearea unor altora; ne vom lăsa îndreptați de cugetarea și trebuințele poporului nostru, nu d' ale noastre proprii, repute poate de la străini, ne vom lăsa conduși de curentul ideilor națiunii și nu vom pretinde rolul de a conduce noi prin ideile noastre individuale.

Prin numele și inteligența d-voastră ați aruncat asupra-ne razele cele mai curate ale generațiunii căreia îi aparțineți; de aceea primiți mulțămăta noastră — nu pentru noi, a căroră nu-i nici ideea, "nici condițiunile de realizare — ci pentru sfințenia cauzei, a cărei flamură o urmăim cu toții și a cărei un moment e și serbarea aceasta.

[15 august 1871]

DIN PERIODICE: 1874

CONSTANTIN BĂLĂCESCU

articolului spre sfârșitul numărului, după proza sa, *Pe malul mării*, și darea de seamă a lui A. D. Xenopol *Despre opul „La création” de Edgar Quinet* și înainte de un ciclu de poezii al Matildei Cugler, după care urmează informațiile redacționale. I. Negruzzi dă curs și recomandării care i se face și tipărește articolul cu litere mai mici.

Eminescu încadrează serbarea de la Putna în lupta românilor din Imperiul austro-ungar pentru cucerirea libertății naționale și consideră că principala piedică care stătea în calea lor o constituia sciziunea în orientarea politică. „Cînd am scris primele linii în privința serbării de la Putna (v. «Convorbiri», an. IV, nr. 14) — notează Eminescu în manuscrisul 2257 —, am spus că frecările din viața politică și spirituală la români nu-și au cauza lor pe atît în interese personale (precum o susțin unii), ci mai mult în profunda sciziune dintre direcțiunile pe care au apucat unii de-o parte, alții pe de alta; că, pentru a nu se perpetua, moșteni și mări acest rău, generațiunea tînără are trebuință de o singură direcțiune spirituală, și că încercarea de-a organiza viața viitorului va putea fi făcută de către junimea română cu ocaziunea foarte nimerită a serbării de la Putna”.

Eminescu are în vedere, cînd se arată îngrijorat de „profunda sciziune”, *activismul și pasivismul*.

¹ TR, II (1870), nr. 3, 10 ian., p. 1.

² Documentele sînt publicate de T. Bălan în monografia *Serbarea de la Putna*, (94, p. 63 — 66). Aici găsim și biografii ale semnatarilor documentelor și ale altor studenți, cu rol important în organizarea serbării de la Putna.

³ CI, III (1870), nr. 66, 9 aug., p. 2 — 3.

DIN PERIODICE 1871

DOMNULUI DUMITRU BRĂȚIANU

Scrisoarea deschisă se publică în „Românul”, XV, din 15 august 1871, p. 693 — 694. Cu subtitlul: *Stimate Domnule* și datată: *Cernăuți 3/15 august 1871*. Semnează pentru comitet: Mihai Eminescu, Pamfil Dan. Este reprodusă în „Telegraful”, I, nr. 111, 18 august 1871, p. 2. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Scrieri politice și literare. Vol. I (1870 — 1877)*, București, Institutul de arte grafice și editură „Minerva”, 1905, p. 419 — 420.

Comitetul central pentru organizarea serbării de la Putna trece prin grele încercări după suspendarea festivității din 1870, încît multă lume era încredințată că ea nu va mai avea loc. Situația internațională nu era favorabilă manifestațiilor de acest fel; comitetul central făcuse cheltuieli cu cumpărarea unei urne votive, ce urma să fie pusă pe mormîntul lui Ștefan cel Mare și cu pregătirea festivității din 1870 (226, p. 109 — 111).

Comitetul central publică în „Românul”, la jumătatea lui iulie 1871 trei apeluri — *Apel către onoratul public român*, *Apel către Junimea română*¹ și *Apel către junele române*² — și ele se republică în mai multe ziare³. Documentele sînt semnate de N. Teclu, președinte, V. Bumbac, vicepreședinte și I. Slavici, secretar. *Apelurile* sînt cele mai importante documente ale serbării de la Putna și la întocmirea lor ia parte, indiscutabil, și Eminescu, dar care nu le poate semna pentru motivele cunoscute (v. *supra*, p. 531). Poetul îndeplinea însă funcția de secretar al comitetului central, cum se vede din manuscrisele sale. Supraveghează alegerile în comitetul central și în manuscrisul 2285 se păstrează mai multe liste de votare (144, 145, 145v, 146, 184). Poetul este și acela care ține legătura cu comitetele filiale. „Scrisoare — notează el în manuscrisul 2285, 2 — către Com.[itetul] filial Iași”.

Exista primejdia ca *Apelurile* să nu stîrnească ecoul așteptat, puțînd trece neobservate, cu toată publicitatea care li se face. Situația devenise îngrijorătoare și prin faptul că nu soseau nici listele de subscripție lansate de comitetul central pentru adunarea de fonduri bănești. Eminescu se gîndea să facă apel la presă pentru restituirea lor. „Apel către jurnalele române — își notează Eminescu în manuscrisul 2285, 2 — pentru trimiterea listelor de subscripție către acest comitet”. Se desprinde și de aici că Eminescu îndeplinea funcția de secretar al comitetului central, deși numele său nu figurează în documentele oficiale date publicității.

Comitetul central primește sprijinul neașteptat al lui Dumitru Brățianu, care intervine cu autoritatea sa⁴ și prezintă serbarea de la Putna ca o manifestație a solidarității poporului român. Dumitru Brățianu consacră inițiativei studenților români din Viena un amplu articol, *Serbarea de la Putna*, pe care îl publică în „Românul”⁵, ziarul la acea dată cu cel mai mare prestigiu politic. Serbarea reprezenta — arată D. Brățianu — un „act cu atît mai

însemnat, cu atât mai fecund, cu cât făptuitorii lui sînt cei ce singuri posed secretul viitorului". Articolul este reprodus și în „Curierul de Iași” numai la cîteva zile după apariția lui în ziarul bucureștean ⁶.

Apelurile sînt primite cu multă însuflețire și comitetul central considera că faptul acesta se datora intervenției lui D. Brătianu în sprijinul serbării. Se explică de ce Eminescu și Pamfil Dan îi mulțumesc în numele comitetului central, pentru aprecierile elogioase privind inițiativa „junimii studioase”.

Scrisoarea reafirmă ideea din *Ecuilibrul*, publicat în „Federațiunea”, cu un an mai înainte, potrivit căreia fiecare întîmplare din istorie are rațiunea sa de a fi și că nu există nimic în lume „ce n-ar putea să fie cum e”. Se reafirmă și ideea din *Notiță asupra proiectatei întruniri la mormîntul lui Ștefan cel Mare la Putna* și din *Apelul către publicul român*, după care serbarea nu era a comitetului și nici măcar a junimii studioase, ci a națiunii române.

Scrisoarea este opera lui Eminescu, chiar dacă poartă și semnătura lui Pamfil Dan, prietenul său. I. A. Rădulescu-Pogoneanu expune acest punct de vedere, încă în 1903, cînd republică, pentru prima dată, textul scrisorii (36, p. 327 — 328). A rămas însă fără răspuns întrebarea de ce semnează acest document Pamfil Dan și nu Ioan Slavici, președintele comitetului pentru organizarea serbării, ori Ilie Luția, secretarul aceluiași comitet pentru pregătirea festivităților de la Putna. Pamfil Dan (1848 — 1914) rămase la Cernăuți, să adune contribuțiile bănești, iar Slavici, Luția și ceilalți membri din comitet plecaseră la Putna să conducă lucrările pentru pregătirea și desfășurarea serbării. Pamfil Dan semnează scrisoarea, ca a doua persoană, cum cereau uzanțele pentru documentele destinate să fie date publicității de comitetul central.

Cercetătorii identifică în scrisoarea lui Eminescu cîteva din tezele filozofice ale lui Hegel cu privire la istorie. Sîntem trimiși la lucrarea lui Hegel, *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*, tipărită la Berlin în 1837 și retipărită în numeroase ediții. Scrisoarea este pusă în legătură cu textele hegeliene, prima dată, de I. Lupaș, în studiul *Hegel și influența lui în scrisul lui Nicolae Bălcescu și Mihai Eminescu*, publicat în 1932, în care reproduce cea mai mare parte a ei (92, p. 180 — 181). Observațiile lui I. Lupaș sînt sistematizate de T. Vianu în *Influența lui Hegel în cultura română* (100, p. 236 — 237). Scrisoarea este comentată și de G. Călinescu în studiul *Antihegelianismul lui Eminescu*, publicat în 1933 (98) și inclus cu modificări în *Opera lui Mihai Eminescu* (104, I, p. 32 — 37). Din studiile lui I. Lupaș și T. Vianu la care trebuie să-l alăturăm și pe cel al lui Al. Dima (102, p. 145) și din cel al lui G. Călinescu se desprinde că scrisoarea este invocată atît în demonstrarea hegelianismului poetului cît și antihegelianismului său. Deosebiri de vederi se explică prin contextul în care este comentat acest text eminescian. G. Călinescu încadrează scrisoarea, spre deosebire de ceilalți comentatori, în ansamblul operei poetului și aduce în discuție numeroase alte texte, indiscutabil antihegeliene. Se cuvine însă observat că antihegelianismul lui Eminescu se manifestă mai tîrziu. Constatarea aceasta o face și G. Călinescu, cînd se ocupă de studiile lui Eminescu la Universitatea din Viena și convine că în scrisoare se întîlnesc idei hegeliene. „Un pasaj din scrisoarea către Dumitru Brătianu — scrie G. Călinescu în ediția nouă a exegezei sale eminesciene — pare multora o înrîurire a lui Hegel, ceea ce în partea strict formală ar putea să și fie” (112, p. 340). Călinescu își menține însă punctul de vedere după care Eminescu cunoaște filozofia lui Hegel pe căi indirecte.

Scrisoarea reprezintă în contextul operei lui Eminescu, indiferent de modul de receptare a hegelianismului, textul în care se întîlnesc cîteva din cele de netăgăduit reminiscențe hegeliene în scrisul poetului, fie ele directe sau nu și indiferent de ponderea pe care o are filozofia lui Hegel în gîndirea eminesciană considerată în ansamblul ei.

Scrisoarea este urmată, la publicarea ei în „Românul”, de răspunsul lui Dumitru Brătianu, *București, 11/23 august 1871. Domnilor membri ai comitetului central pentru serbarea de la Putna*, în care își exprimă grațitudinea pentru „frumoasa epistolă” ce i-a fost adresată. Interesant de observat că D. Brătianu comentează în răspunsul său tocmai tezele hegeliene din scrisoare și transcrie pasajele respective. „Numai expresiunea exterioară — scrie D. Brătianu după Eminescu —, numai formularea cugetării s-a faptei constitu-

iesc meritul individului, ori al generațiunii, ideea internă a amîndurora e latentă în timp, e rezultatul unui lanț întreg de cauze”. D. Brătianu preia din scrisoarea lui Eminescu tezele hegeliene, pe care însă le comentează în spiritul profetismului pașoptist.

Scrisoarea de răspuns a lui Dumitru Brătianu, ca și mărturiile invocate mai sus (v. *supra*, p. 524) înfirmă opinia potrivit căreia articolele lui Eminescu nu au stîrnit ecou în presa vremii, decît foarte tîrziu, în epoca gazetăriei bucureștene.

¹ ROM, XV (1871), 10 iun., p. 486. ³ ROM, XV (1871), 16 iun., p. 502.

³ FED, IV (1871), nr. 62, 9/21 iun., p. 247; GT, XXXIV (1871), nr. 46, 12/24 iun., p. 2; ALB — 1, VI (1871), nr. 49, 12/25. iun., p. 4.

⁴ Dumitru Brătianu (1818—1892) se bucura de stima contemporanilor, ca unul care făcea parte din generația pașoptistă și participă la viața politică a țării. Întemeiază împreună cu Ion Ghica și Alexandru G. Golescu, Societatea pentru învățătura poporului român și numele său se leagă și de alte realizări pe tărîm cultural (*Din arhiva lui Dumitru Brătianu. Acte și scrisori din perioada 1840 — 1870*, publicate, cu o schiță biografică de Al. Crezianu, I, București, Imprimeria Independența, [1934], p. 3—96; N. Iorga, *Dumitru Brătianu și opera lui. O revelație politică și literară*, București, [Așezămîntul tipografic „Datina românească”. Vălenii de Munte], 1934). Sînt de menționat și legăturile sale cu unele personalități politice, ca G. Mazzini, J. Michelet și alții, cu care poartă o bogată corespondență.

⁵ ROM, XV (1871), 23 iul., p. 621.

⁶ CI, IV (1871), nr. 83, 30 iul., p. 1.

DIN PERIODICE 1874

CONSTANTIN BĂLĂCESCU

Se publică în „Convorbiri literare”, VIII, nr. 8, 1 noiembrie 1874, p. 330 — 334. Semnat: — E —.

Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Scrisori politice și literare. Vol. I (1870 — 1877)*, București, Institutul de arte grafice și editură „Minerva”, 1905, p. 294 — 297.

Articolul, care apare după trei ani de absența a lui Eminescu din publicistică, reflectă preocupări cărturărești ce trebuie puse în legătură cu funcția ce o ocupă de câteva luni, aceea de bibliotecar al Bibliotecii Centrale a Universității din Iași ¹.

Biblioteca Centrală din Iași deținea probabil din scrierile lui C. Bălăcescu volumul *Buna educație*. Comedie în trei acte (București, în tipografia lui Eliade, 1845), care cuprinde, pe lîngă piesa cu acest titlu, cea mai mare parte a poeziilor sale și dialogul, în versuri, *Democrit și Eraclit*. Eminescu putea găsi în fondurile bibliotecii ieșene, pe de altă parte, volumul *Poezii inedite* (București, Tipografia Heliade și Asociații, 1860), tipărit în Biblioteca portativă și care se deschide cu scrieri de I. Heliade Rădulescu, urmează poeziile lui C. Bălăcescu, cu titlul general *Fă-mă tată să-ți samăn sau Generația actuale din Generația trecută* (p. 87—149) și se continuă cu alte scrieri de I. Heliade Rădulescu, ca să se încheie cu *Franțuzitele*, comedia lui C. Faca. Poeziile lui C. Bălăcescu sînt precedate de o *Prefață* (p. 71—84), scrisă de I. Heliade Rădulescu, la care se referă Eminescu în articolul său. Poetul nu găsește în fondurile Bibliotecii Centrale din Iași, după cîte se pare, și ediția separată a scrierilor lui C. Bălăcescu, *Fă-mă tată să-ți samăn sau Generația actuale din Generația trecută* (pe care I. Scurtu în ediția sa o bibliografiază greșit; *Fă-mă tată etc.*, sau *Caftanitul de țară la București*, acesta fiind titlul poeziei satirice mai lungi, cum arată și Eminescu, nu al broșurii separate). *Fă-mă tată ...* se tipărește în tipografia lui I. Heliade Rădulescu în 1860, ca și volumul *Poezii inedite*, pe aceeași hîrtie, cu același tipar și în același format. Pe coperta exterioară se trece însă 1863.

Poeziile *Înțelepciunea omenească*, *Toamna*, *Azi nebun*, *mîne cuminte*, *Fatalitatea*, *fabulele Măgarul și boul*, *Țăranul și pescarul* și *Epigrama mea din partea ... multora* sînt reproduse din *Buna educație*, iar *Turculețul și mumă-sa* din *Poezii inedite*. În aceste poezii pe care le integrează în articolul său, Eminescu subliniază două versuri din *Înțelepciunea omenească* („Ziua de azi e scumpă mai mult decît o mie/Din secolul ce însă teuzi a aștepta”), ca fiind mai ilustrative pentru „un fond de melancolie filozofică”.

Eminescu critică *Prefața* lui I. Heliade Rădulescu la *Poezii inedite*, pentru faptul că ignorează biografia lui C. Bălăcescu și nu se ocupă nici de scrierile sale. Editorul întocmește o disertație în care prezintă „școalele vechi ale Patriei” și „fructele ce au dat”. Găsește potrivit să vorbească de Mircea cel Bătrîn și

---

corpul său de oaste, de Matei Basarab și Mihai Viteazul, ca să treacă la Văcărești, Gh. Lazăr, Petrache Poenaru, Simion Marcovici, Gh. Asachi, C. Negruzzi. Sînt aduși în discuție și o scrie de oameni politici: Metternich, Talleyrand, Cavour și scriitorii din literatura universală: Dante, Shakespeare, Corneille, Racine, Hugo. I. Heliade Rădulescu se referă și la „Sarsailii noștri”, cum îi numește pe adversarii săi. Disertația nu se retipărește în fruntea volumului *Fă-mă tată să-ți samăn ...* ediția separată. C. Bălăcescu va fi stăruit ca I. Heliade Rădulescu să renunțe la ea, deși era editorul scrierilor sale. S-ar explica astfel trecerea pe coperta exterioară a unei date mai tîrzii (1863), decît cea a tipării textelor (1860). S-ar desprinde de aici că C. Bălăcescu și Eminescu aveau aceleași rezerve cu